

Samenwerken: Communicatieve Taaltherapie en de morfosyntaxis van peuters en kleuters met TOS

Partners in Verstaan – 28 november 2024

Gerda Bruinsma en Luisa de Heer

Programma

Typische grammaticale ontwikkeling

Grammaticale ontwikkeling bij TOS

Communicatieve Taaltherapie: korte uitleg

Onderbouwing CTT

Aan de slag!

Hoe stel je doelen op?

Hoe stel je een behandeling op?

Hoe werk je samen met ouders/andere disciplines?

Warming-up

Praat met je buurman/vrouw over het weekend.

Maar.... Doe dat in meerwoorduitingen:

Maximaal vijf woorden per zin

Werkwoorden alleen als infinitief

Normale grammaticale ontwikkeling - verloop

'Ba'

Eenwoordfase

'Mama eten'

Tweewoordfase

'Mama niet plakken'

Meerwoordfase

'Ik ga [dat] nog keer doen dan'

Zinnen

Normale grammaticale ontwikkeling - zinsdelen

Ik eet koekjes

3 woorden, 3 zinsdelen

'Ik *heb* heerlijke kleine koekjes *gegeten*'

6 woorden, 3 zinsdelen

Grammaticale ontwikkeling bij TOS

Langzamer door ontwikkelingsstadia

Specifieke fouten, zoals:

Weglaten zinsdelen

Werkwoordfouten

Minder complexe zinnen

Dit heeft gevolgen voor de communicatie!

Communicatieve Taaltherapie (CTT)

Van den Dungen (2007)

Taaltherapie in een gestructureerde spelsituatie met drie belangrijke principes:

In interactie

Doelgericht

Functioneel

Met gebruik van taaltherapeutische technieken

Werkt CTT? ZINspelen

Interventie op behandelgroepen voor TOS

Eerste resultaten veelbelovend: kinderen gingen vooruit

Nieuwsgierig naar interventie?

ZINspelen:

Artikel ZINspelen:

Werkt CTT? IntervenTOS

Interventie in cluster 2 onderwijs (leeftijd 4-6 jr)

Resultaten:

Kinderen ging vooruit met CTT

Maar: kinderen gingen ook vooruit met gebruikelijke behandeling

CTT was aantrekkelijk en motiverend voor de kinderen

Doelen opstellen

Aansluiten bij de ontwikkelingsfase

Wat is het grammaticale ontwikkelingsniveau?

Aansluiten bij activiteiten en participatie

Wat heeft het kind nodig om beter te kunnen communiceren?

Hulpmiddelen bij doelen opstellen

Grammaticale ontwikkelingsniveau

Spontane taalanalyse

Schlichting Zinsontwikkeling

Activiteiten en participatie

Informatie van ouders, leerkrachten, PB-ers

Shared decision making, met bijv. ENGAGE

Aan de slag!

Spontane taalanalyse

Gebruik de Screening Morfosyntaxis

Opdracht:
Bekijk per uiting:

Telegramstijl of differentiatiefase

Aantal woorden of zinsdelen

Onderwerp aanwezig?

Werkwoorden: onvervoegd of vervoegd?

Uitingen van Lars

Spontane taalanalyse

* de tweede keer 'pop' hoefje niet mee te tellen

** 'en' wordt niet meegeteld; is een voegwoord, hoewel het hier niet in een samengestelde zin wordt gebruikt

*** de tweede keer 'papa' hoef je niet mee te tellen

		Telegramstijlfase (1;6 – 2;6 jaar)				Differentiatiefase (2;6 – 5 jaar)			
Naam	Lars	Aantal woorden	Zelfstandig naam-woorden	Werk-woorden (infinitief / Volt dw zonder Hww)	Overige woorden	Aantal zinsdelen	Onderwerp	Werk-woorden (vervoegd)	Overige zinsdelen
Leeftijd	4;7 jaar								
nr.	uiting								
2	pop keine bedje (=de pop gaat in het kleine bedje)	3	x						
4	ik heb kein popje (=ik heb een klein popje)					3	x	x	
5	get pop hier gapen, pop (=gaat de pop hier slapen)*					3	x	x	
6	en (en) dees hier gapen** (=en deze pop gaat hier slapen)	3	x	x					
7	papa isse niet, papa*** (=papa pop is er niet)					3	x	x	
9	papa weg (=papa is weg)	2	x						
12	is niet water in (=er zit geen water in)					4	x	x	
13	is nep (=het water is nep)					2		x	
15	ik (ik ik) doe iets pakken (=ik ga iets pakken)					3	x	x	
17	een pop hiervan ga ik pakken (=ik ga hieruit een pop pakken)					4	x	x	
18	dit is grote pop					3	x	x	

Behandeldoelen voor Lars

Zie Van den Dungen, blz. 70, 71, 72

Evt. Van den Dungen, blz. 92 en 93

Selectie:

Aansluiten bij niveau morfosyntaxis

Volgen normale taalontwikkeling

Prioriteit: wat is belangrijk in de communicatie?

Mogelijke behandeldoelen van Lars

Zinnen van 4 zinsdelen

(Hulpwerkwoord +) voltooid deelwoord

Stam & stam + t

Meervoud tegenwoordige tijd

Pauze

Aan de slag!

Spelactiviteiten en dagelijkse activiteiten

Spelactiviteiten in verschillende onderdelen:

1. Luisteren

'Ik /ga /een boodschappenlijstje /maken'

'Dit /is /het boodschappenlijstje'

'Die /is /leeg' Of 'Het boodschappenlijstje /is /leeg'

'Hier /zijn /plaatjes'

'Ik /mag /eerst /kiezen'.

'Ik /wil /brood /kopen'

'Het brood /moet /op het boodschappenlijstje'

'Ik /ga /lijm /pakken'

'Hier /is /een kwast'

'Jij mag straks kiezen'

[Pak het grote vel papier]

[Leg het papier in de kring]

[Leg de plaatjes in de kring]

[Pak het plaatje van het brood]

[Leg de lijm in de kring]

[Plak het brood op het papier]

Aan de slag!

Spelactiviteiten en dagelijkse activiteiten

Spelactiviteiten in verschillende onderdelen:

2. Productie uitlokken

Jij: 'ik wil hagelslag kopen'

[pak hagelslag en plak op]

Jij: 'ik wil mandarijnen kopen'

[pak mandarijnen en plak op]

Jij: 'ik wil komkommer kopen'

[pak komkommer en plak op]

Jij: 'je mag één ding pakken'

[en dan geef je de beurt door]

Jij: 'nu mag jij' of 'jij mag nu helpen'

[geef de beurt aan een ander kind]

Tip: geef eerst een kind de beurt dat verbaal al meer uit.

Tip: geef het kind een reden om te communiceren. Leg de producten bijvoorbeeld buiten bereik.

Aan de slag!

Spelactiviteiten en dagelijkse activiteiten

Spelactiviteiten in verschillende onderdelen:

3. Productie uitlokken met variatie

Voorbeeld gevarieerd modelleren:

Jij: 'ik ga hier plakken'

Jij: 'ik wil lijm hebben'

Jij: 'ik ben klaar'

[En dan geef je de beurt door]

Voorbeeldzinnen die je bij dit onderdeel kunt gebruiken:

Hier is de schaar
Ik ga die uitknippen
De schaar ligt op tafel
Ik ga potloden pakken
Ik ga hier kleuren
Ik wil lijm hebben
Jij gaat deze opplakken
Ik wil nu plakken
Die is lekker
Dat is vies
Jij mag snoep kiezen
Die moet hier
Die wil ik hebben
Ik wil hagelslag hebben
Ik ben klaar
Jij mag die pakken
Ik heb veel boodschappen
Het papier is vol

Aan de slag!

Spelactiviteiten

Nu jullie – bespreek in groepjes

Op basis van het doel, kies je...

Welke activiteit?

Welke zinnen passen erbij? Verzin er minstens 10

Welke materialen heb je nodig?

Welke technieken gebruik je?

Mogelijke zinnen bij behandeldoelen

Zinnen van 4 zinsdelen:

1. Ik / koop / vandaag / boodschappen.
2. Ik / doe / de boodschappen / in deze tas.
3. Ik / stop / geld / in mijn portemonnee.
4. Ik / neem / ook / mijn boodschappenlijst / mee.
5. Ik / koop / eerst / chocoladeletters.
6. Ik / vind / chocoladeletters / heel lekker.
7. Ik / stop / de chocoladeletters / in mijn tas.
8. Nu / kies / ik / pepernoten.
9. Pepernoten / zijn / ook / heel lekker.
10. Ik / stop / de pepernoten / in mijn tas.

Mogelijke zinnen bij behandeldoelen

(Hulpwerkwoord) + voltooid deelwoord

1. We / hebben / een boodschappenlijst / gemaakt.
2. We / hebben / de boodschappen / hierop / geschreven.
3. Ik / heb / het geld / gepakt.
4. Ik / heb / het geld / in mijn portemonnee / gestopt.
5. Ik / ben / mijn tas / vergeten.
6. Hebben / jullie / mijn tas / gezien?
7. Piet / heeft / mijn tas / gevonden.
8. Piet / heeft / mijn tas / aan mij / gegeven.
9. Ik / heb / de boodschappenlijst / in de tas / gestopt.
10. Ik / heb / het geld / in de tas / gedaan.

Mogelijke zinnen bij behandeldoelen

Stam & stam + t

1. Ik / neem / het geld / mee
2. Het geld / stop / ik / in de portemonnee.
3. Ik / pak / een tas.
4. Ik / kies / chocoladeletters.
5. Ik / hou / van chocoladeletters.
6. Ik / stop / de chocoladeletters / in mijn tas.
7. Piet / houdt / niet / van chocoladeletters.
8. Hij / lust / geen chocolade.
9. Piet / kiest / taaitaai.
10. Piet / stopt / taaitaai / in de tas.

Mogelijke zinnen bij behandeldoelen

Meervoud tegenwoordige tijd

1. Wij / nemen / het geld / mee
2. Het geld / stoppen / we / in de portemonnee.
3. We / pakken / een tas.
4. We / kiezen / chocoladeletters.
5. We / houden / van chocoladeletters.
6. We / stoppen / de chocoladeletters / in mijn tas.
7. Piet en Sint / houden / niet / van chocoladeletters.
8. Zij / lusten / geen chocolade.
9. Piet en Sint / kiezen / taaitai.
10. Piet en Sint / stoppen / taaitai / in de tas.

Aan de slag!

Dagelijkse activiteiten

Dagelijkse activiteit – bespreek in groepjes

Op basis van het doel, kies je...

Welke activiteit?

Welke zinnen passen erbij? Verzin er minstens 5

Welke technieken gebruik je?

Hoe kunnen ouders of leerkrachten dit inzetten?

Mogelijke zinnen bij dagelijkse activiteit

Zinnen van 4 zinsdelen:

1. Ik / heb / je broek / weer / dichtgedaan.
2. Het wc-papier / is / hier / nu / op.
3. Jij / moet / nu / je broek / aan.
4. Ik / wil / ook / zeep.
5. Je / moet / de wc/ even / doortrekken.

Mogelijke zinnen bij dagelijkse activiteit

(Hulpwoord) + voltooid deelwoord

1. Ik / heb geplast.
2. Jij / hebt gepoept.
3. Ik / heb / mijn handen / gewassen.
4. Het wc-papier / is gevallen.
5. Ik / heb / een doekje / gepakt.

Mogelijke zinnen bij dagelijkse activiteit

Stam & stam + t

1. Ik / was / mijn handen.
2. Jij / plast / op de wc.
3. Piet / poept / op de wc.
4. Ik / pak / een doekje.
5. Jij / maakt / de deur / open.

Mogelijke zinnen bij dagelijkse activiteit

Meervoud tegenwoordige tijd

1. Wij / wassen / onze handen.
2. Piet en Sint / plassen / op de wc.
3. Piet en Sint / poepen / op de wc.
4. Wij / pakken / een doekje.
5. Wij / maken / de deur / open.

Aan de slag!

Samenwerken met ouders

Oudergericht samenwerken

Gezinsgerichte aanpak: kind èn ouders zijn cliënt

Professionals èn ouders nemen de beslissingen

De rol van ouders hangt af van de wensen van ouders: ouders worden actief en herhaaldelijk bevroegd op welke rol zij willen en kunnen aannemen

Post hbo cursus Oudergericht samenwerken in de logopedische behandeling:

Utrecht

Auris

Aan de slag

Samenwerken met ouders

Shared decision making m.b.v. ENGAGE.

Zie ook artikel in Tijdschrift voor Logopedie:

Klatte, Luijten, Singer & Gerrits (2019) ENGAGE: de positieve invloed van het opstellen van behandeldoelen met ouders.

Aan de slag!

Samenwerken andere disciplines en ouders

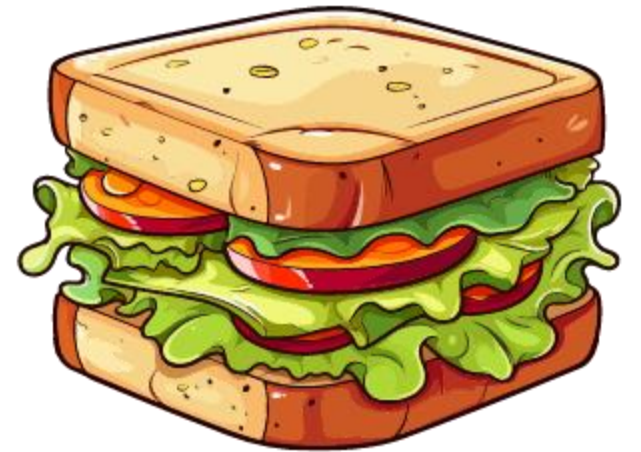
Coaching leerkrachten/PB'ers

Bespreek van tevoren doelen en protocollen

Benoem wat goed ging (altijd meer dan bijsturende feedback)

Benoem wat anders kan (altijd minder dan positieve feedback)

Gebruik concrete voorbeelden en suggesties

Afsluiting

Take-home message

Iedereen kan grammaticale behandeling geven

Kijk naar wat het kind al kan, en stel daar doelen op

Bedenk welke activiteiten erbij passen

Functioneel

Tijdens spel

In interactie

Begeleid de omgeving om grammatica te stimuleren

Afsluiting

Take-home message

Communicatieve Taaltherapie

[CTT cursus 1: niet of nauwelijks sprekende kinderen](#)

[CTT cursus 2: taalniveau 2 tot 6 jaar](#)

[CTT cursus 3: taalniveau vanaf 6 jaar](#)

ZINspelen

[ZINspelen: training voor logopedisten - Overview | Rise 360 \(articulate.com\)](#)

[ZINspelen: training voor PB'ers - Overview | Rise 360 \(articulate.com\)](#)

[ZINspelen - ZINspelen - Alle documenten \(sharepoint.com\)](#)

 **HOGESCHOOL
UTRECHT**

 AURIS
KONINKLIJKE AURIS GROEP

Gerda Bruinsma: gerda.bruinsma@hu.nl

Luisa de Heer: Ideheer@nsdsk.nl